

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 26ης Σεπτεμβρίου 2000 *

Στην υπόθεση C-262/97,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Arbeidshof te Antwerpen (Βέλγιο) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Rijksdienst voor Pensioenen

και

Robert Engelbrecht,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 39 ΕΚ) και των άρθρων 12, παράγραφος 2, και 46α, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2001/83 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουνίου 1983 (ΕΕ L 230, σ. 6), όπως τροποποιήθηκε από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1248/92 του Συμβουλίου, της 30ής Απριλίου 1992 (ΕΕ L 136, σ. 7),

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, D. A. O. Edward (εισηγητή), L. Sevón και R. Schintgen, προέδρους τμήματος, P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, J.-P. Puissochet, P. Jann και H. Ragnemalm, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Léger

γραμματέας: D. Louterman-Hubeau, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- ο Rijksdienst voor Pensioenen, εκπροσωπούμενος από τον G. Perl, γενικό διοικητικό υπάλληλο,
- ο R. Engelbrecht, εκπροσωπούμενος από τους H. van Hoogenbemt και B. Vanschoebeke, δικηγόρους Βρυξελλών,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Devadder, γενικό σύμβουλο στη νομική υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους P. J. Kuijper και B. J. Drijber, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του Rijksdienst voor Pensioenen, εκπροσωπούμενου από τον J. C. A. De Clerck, σύμβουλο του Office national des pensions, του R. Engelbrecht, εκπροσωπούμενου από τους H. van Hoogenbemt και B. Vanschoebeke, της Βελγικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον J. Devadder, της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον M. A. Fierstra, προϊστάμενο της υπηρεσίας ευρωπαϊκού δικαίου του Υπουργείου Εξωτερικών, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από την M. Ewing, του Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενη από τον M. Hoskins, barrister, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον P. J. Kuijper, κατά τη συνεδρίαση της 12ης Ιανουαρίου 1999,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 4ης Μαΐου 1999,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με απόφαση της 11ης Ιουλίου 1997, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 21 Ιουλίου 1997, το Arbeidshof te Antwerpen υπέβαλε βάσει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ) τρία προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρου 39 ΕΚ) και των άρθρων 12, παράγραφος 2, και 46α, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2001/83 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουνίου 1983 (ΕΕ L 230, σ. 6), όπως τροποποιήθηκε από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1248/92 του Συμβουλίου, της 30ής Απριλίου 1992 (ΕΕ L 136, σ. 7, στο εξής: τροποποιημένος κανονισμός 1408/71).

- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του R. Engelbrecht και του Rijksdienst voor Pensioenen, βελγικού οργανισμού κοινωνικής ασφάλισης, σχετικά με την εκκαθάριση της συντάξεως του πρώτου λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου.
- 3 Ο βελγικός νόμος της 20ής Ιουλίου 1990 ορίζει στο άρθρο του 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, ότι το δικαίωμα για σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου αποκτάται, ανά ημερολογιακό έτος, βάσει ενός κλάσματος των ακαθάριστων αποδοχών του ενδιαφερομένου, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη μέχρι:

«α) Το 75 % (συντελεστής εγγάμου) για τους εργαζομένους των οποίων ο σύζυγος:

- έχει παύσει κάθε επαγγελματική δραστηριότητα, εκτός από αυτήν που επιτρέπεται από βασιλικό διάταγμα·
- δεν λαμβάνει μία από τις αποζημιώσεις ή ένα από τα επιδόματα που αφορούν το άρθρο 25 του βασιλικού διατάγματος 50·
- δεν λαμβάνει σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου ή σύνταξη επιζώντος ή ανάλογες παροχές, που χορηγούνται βάσει του παρόντος νόμου, βάσει του βασιλικού διατάγματος 50, βάσει βελγικού συνταξιοδοτικού συστήματος για εργάτες, υπαλλήλους, ανθρακωρύχους, ναυτικούς ή αυτοαπασχολούμενους, βάσει βελγικού συνταξιοδοτικού συστήματος για το προσωπικό των δημοσίων υπηρεσιών ή της Εθνικής Εταιρίας Βελγικών Σιδηροδρόμων, [βάσει οποιουδήποτε άλλου βελγικού συνταξιοδοτικού συστήματος], βάσει συνταξιοδοτικού συστήματος για το προσωπικό οργανισμού δημοσίου διεθνούς δικαίου.

b) Το 60 % [συντελεστής αγάμου] για τους λοιπούς εργαζομένους.»

4 Η παράγραφος 8 της διατάξεως αυτής ορίζει:

«Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο a, το υπέρ ενός των συζύγων ευεργέτημα μιας ή περισσότερων συντάξεων λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου ή συντάξεων επιζώντος ή ανάλογων παροχών, που χορηγούνται βάσει ενός ή περισσότερων βελγικών συνταξιοδοτικών συστημάτων, εκτός των συστημάτων για τους εργάτες, υπαλλήλους, ανθρακωρύχους, ναυτικούς και μισθωτούς, βάσει συνταξιοδοτικού συστήματος της αλλοδαπής ή βάσει συνταξιοδοτικού συστήματος για το προσωπικό οργανισμού δημοσίου διεθνούς δικαίου, δεν εμποδίζει τη χορήγηση στον έτερο σύζυγο της συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου που υπολογίζεται κατ' εφαρμογήν της παραγράφου 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο a, του παρόντος άρθρου, αρκεί το συνολικό ποσό των πιο πάνω συντάξεων και ανάλογων παροχών του πρώτου συζύγου να είναι μικρότερο από τη διαφορά μεταξύ των ποσών της συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου του ετέρου συζύγου που υπολογίζονται αντιστοίχως κατ' εφαρμογήν της παραγράφου 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο a, και της παραγράφου 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο b, του παρόντος άρθρου.

Όμως, στην περίπτωση αυτή, το συνολικό ποσό των πιο πάνω συντάξεων και ανάλογων παροχών του πρώτου συζύγου αφαιρείται από το ποσό της συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου του ετέρου συζύγου.»

5 Στις Κάτω Χώρες, κατά τον Algemene Ouderdomswet (νόμο περί γενικής ασφαλίσεως γήρατος, στο εξής: AOW), κάθε κάτοικος ημεδαπής είναι υποχρεωτικά ασφαλισμένος μεταξύ της ηλικίας των 15 και 65 ετών, ανεξαρτήτως της ασκήσεως επαγγελματικής δραστηριότητας και της ιθαγενείας του.

6 Ο άγαμος, άνδρας ή γυναίκα, που έχει φθάσει στην ηλικία των 65 ετών λαμβάνει, βάσει των περιόδων ασφαλίσεως που συμπλήρωσε ο ίδιος, σύνταξη ίση με το 70 % του κατώτατου καθαρού μισθού. Ο έγγαμος, άνδρας ή γυναίκα, όταν φθάνει στην ηλικία των 65 ετών αποκτά, βάσει των περιόδων ασφαλίσεως που συμπλήρωσε ο ίδιος, προσωποπαγές δικαίωμα συντάξεως γήρατος η οποία αντιστοιχεί στο 50 % του κατώτατου καθαρού μισθού. Ο έγγαμος ηλικίας 65 ετών του οποίου ο σύζυγος δεν έχει ακόμη φθάσει στην ηλικία αυτή λαμβάνει επίσης ένα συμπλήρωμα συντάξεως, του οποίου το ανώτατο όριο μπορεί να φθάσει στο 50 % του κατώτατου

καθαρού μισθού αναλόγως των περιόδων ασφαλίσεως που συμπλήρωσε ο λιγότερο ηλικιωμένος σύζυγος. Επίσης, το συμπλήρωμα μειώνεται κατά 2 % για κάθε έτος που ο τελευταίος δεν ήταν κάτοικος ημεδαπής και κατά συνέπεια δεν ήταν ασφαλισμένος. Μέχρι την 1η Απριλίου 1988, η αύξηση αυτή εχορηγείτο ανεξαρτήτως του εισοδήματος του λιγότερο ηλικιωμένου συζύγου.

- 7 Όταν ο σύζυγος φθάνει στην ηλικία των 65 ετών, σταματάει η χορήγηση του συμπληρώματος. Κάθε ένας από τους συζύγους αποκτά δικαίωμα αυτοτελούς προσωπικής συντάξεως γήρατος.
- 8 Ο R. Engelbrecht άσκησε μισθωτή δραστηριότητα στις Κάτω Χώρες και στο Βέλγιο. Στις Κάτω Χώρες ήταν υποχρεωτικά ασφαλισμένος κατά τις περιόδους από 5 Μαρτίου 1946 μέχρι 13 Δεκεμβρίου 1950 και από 11 Ιουνίου 1958 μέχρι 8 Νοεμβρίου 1958 και προαιρετικά ασφαλισμένος κατά τις περιόδους από 1 Ιανουαρίου 1957 μέχρι 11 Ιουνίου 1958 και από 9 Νοεμβρίου 1958 μέχρι 8 Μαΐου 1993. Στο Βέλγιο υπέκειτο ως μισθωτός στο βελγικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως από το 1958 μέχρι το 1993.
- 9 Κατά συνέπεια, ο R. Engelbrecht κατέβαλλε εισφορές στο βελγικό και ολλανδικό σύστημα από το 1958 μέχρι το 1993.
- 10 Αφότου έγινε 65 ετών, δηλαδή από τις 8 Μαΐου 1993, του καταβάλλονται τόσο ολλανδικές όσο και βελγικές παροχές γήρατος.
- 11 Στις Κάτω Χώρες, το Sociale Verzekeringsbank (ολλανδικό ταμείο κοινωνικής ασφαλίσεως, στο εξής: SVB) χορήγησε, με απόφαση της 21ης Απριλίου 1993, στον R. Engelbrecht σύνταξη γήρατος ακαθάριστου ποσού που αντιστοιχούσε στον πλήρη συντελεστή εγγάμου που συζεί σε μόνιμη βάση με σύντροφο νεότερο των 65 ετών. Του χορηγήθηκε επίσης μηνιαίο συμπλήρωμα.

- 12 Στο Βέλγιο, ο Office national des pensions (βελγικός οργανισμός κοινωνικής ασφάλισης, στο εξής: ONP) χορήγησε, με απόφαση της 13ης Ιουλίου 1993, στον R. Engelbrecht σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου, η οποία υπολογίστηκε βάσει σταδιοδρομίας 35 ετών στο Βέλγιο. Η σύνταξη αυτή του χορηγήθηκε με συντελεστή εγγάμου, καθόσον η σύζυγός του δεν ασκούσε επαγγελματική δραστηριότητα και δεν ελάμβανε καμία από τις παροχές που αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α, του νόμου της 20ής Ιουλίου 1990.
- 13 Αφότου έγινε 65 ετών, δηλαδή από τις 16 Αυγούστου 1994, η σύζυγος του R. Engelbrecht λαμβάνει ολλανδική σύνταξη γήρατος. Η σύνταξη αυτή υπολογίστηκε βάσει περιόδων ασφαλίσεως τόσο προαιρετικής όσο και υποχρεωτικής. Σε συνάρτηση με το γεγονός αυτό, το SVB κατάργησε την αύξηση που χορηγούσε μέχρι τότε στη σύνταξη του R. Engelbrecht.
- 14 Με απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 1994, η οποία κοινοποιήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 1994, ο ONP πληροφόρησε τον R. Engelbrecht ότι, εφόσον η σύζυγός του λαμβάνει στις Κάτω Χώρες σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου ή ανάλογη παροχή κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α, του νόμου της 20ής Ιουλίου 1990, η σύνταξη που του χορηγείται με συντελεστή εγγάμου μετατρέπεται σε σύνταξη με συντελεστή αγάμου.
- 15 Με δικόγραφο που κατέθεσε στις 15 Νοεμβρίου 1994 ενώπιον του Arbeidsrechtbank te Turnhout, ο R. Engelbrecht άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής. Υποστήριξε ότι το άρθρο 46α, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του τροποποιημένου κανονισμού 1408/71 εμποδίζει, όσον αφορά τον καθορισμό του συντελεστή εγγάμου ή αγάμου της βελγικής συντάξεώς του λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου, να ληφθεί υπόψη από τις βελγικές αρχές η παροχή γήρατος που χορηγείται στη σύζυγό του βάσει του AOW στο πλαίσιο της προαιρετικής της ασφαλίσεως.
- 16 Με απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 1996 το Arbeidsrechtbank κήρυξε την προσφυγή βάσιμη και αναγνώρισε στον R. Engelbrecht δικαίωμα βελγικής συντάξεως με συντελεστή εγγάμου. Αφενός, το δικαστήριο αυτό εκτίμησε ότι από την απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Αυγούστου 1995, C-98/94, Schmidt (Συλλογή 1995,

σ. I-2559), προκύπτει ότι οι παροχές που υπολογίζονται ή καταβάλλονται βάσει των σταδιοδρομιών δύο διαφορετικών προσώπων δεν μπορούν να θεωρηθούν ως παροχές της ίδιας φύσεως υπό την έννοια του άρθρου 46α του τροποποιημένου κανονισμού 1408/71. Αφετέρου, εκτίμησε ότι η με στενή ερμηνεία εφαρμογή της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας είναι αντίθετη προς την κοινοτική νομοθεσία, και ειδικότερα προς τη Συνθήκη ΕΚ και την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

- 17 Ο ONP άσκησε κατά της απόφασης αυτής έφεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο κατ' αρχάς απέρριψε το επιχείρημα του R. Engelbrecht ότι το σύνολο της συντάξεως της συζύγου του απορρέει από προαιρετική ασφάλιση. Συγκεκριμένα, εκτίμησε ότι μόνον το μεγαλύτερο μέρος της συντάξεως αυτής — δηλαδή το 88 % του χορηγούμενου ποσού — καταβάλλεται βάσει «προαιρετικής ασφάλισης ή προαιρετικής συνεχίσεως της ασφάλισης» υπό την έννοια του άρθρου 46α, παράγραφος 3, στοιχείο γ', του τροποποιημένου κανονισμού 1408/71.
- 18 Στη συνέχεια, απορρίπτοντας το συμπέρασμα του Arbeidsrechtbank, το αιτούν δικαστήριο εκτίμησε ότι η διάταξη αυτή δύναται να εφαρμοσθεί όταν παροχές λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου ή γήρατος καταβάλλονται σε δύο διαφορετικά πρόσωπα. Εξ αυτού συνήγαγε ότι το πιο πάνω μέρος της συντάξεως της συζύγου του R. Engelbrecht δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη κατά τον καθορισμό της βελγικής συντάξεως του R. Engelbrecht.
- 19 Όμως, για το μέρος της συντάξεως της συζύγου του R. Engelbrecht που καταβάλλεται βάσει περιόδων υποχρεωτικής ασφάλισης δυναμένης να οδηγήσει στην εφαρμογή του άρθρου 3, παράγραφοι 1 και 8, του νόμου της 20ής Ιουλίου 1990 — δηλαδή για το 12 % του χορηγούμενου ποσού —, το αιτούν δικαστήριο διατύπωσε αμφιβολίες σχετικά με την ερμηνεία της απόφασης του Δικαστηρίου της 5ης Οκτωβρίου 1994, C-165/91, Van Munster (Συλλογή 1994, σ. I-4661), των άρθρων 5 και 10 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 10 ΕΚ και 41 ΕΚ), καθώς και των άρθρων 48 της Συνθήκης, 49 και 51 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρων 40 ΕΚ και 42 ΕΚ).

20 Εκτιμώντας ότι η λύση της διαφοράς της κύριας δίκης εξαρτάται από το ακριβές περιεχόμενο της προαναφερθείσας αποφάσεως Van Munster, το Arbeidshof te Antwerpen:

«1) Ζητεί από το Δικαστήριο να εκδώσει προδικαστική απόφαση επί των ακολούθων ζητημάτων ερμηνείας, βάσει των προαναφερθεισών διατάξεων και όσων άλλων το Δικαστήριο θεωρήσει εφαρμοστέες:

Συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο, ειδικότερα δε με τα άρθρα 5, 48 και 51 της Συνθήκης της 25ης Μαρτίου 1957 για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, και πιο συγκεκριμένα με τις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και της καλόπιστης συνεργασίας των αρμοδίων αρχών, η άποψη ότι το εθνικό δικαστήριο, το οποίο διαπιστώνει ότι η εφαρμοστέα διάταξη του εθνικού δικαίου (όπως το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 8, του βελγικού νόμου της 20ής Ιουλίου 1990, το οποίο καθιστά υποχρεωτικό να μειωθεί κατά το ποσό της συντάξεως του συζύγου του διακινουμένου εργαζομένου η σύνταξη εγγάμου που χορηγείται στον εργαζόμενο αυτόν, καθότι η σύνταξη του συζύγου του αποτελεί παροχή ανάλογη με σύνταξη) καθιστά υποχρεωτική τη μείωση της συντάξεως του διακινουμένου εργαζομένου και το οποίο θεωρεί αδύνατη οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία της διατάξεως αυτής που να μπορεί να εξαλείψει προς όφελος της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων τις απρόβλεπτες δυσμενείς συνέπειες της ελλείψεως συντονισμού μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ή κρίνει ότι η εφαρμογή της διατάξεως αυτής αποτελεί εμπόδιο για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, δεν μπορεί να μην εφαρμόσει τη διάταξη αυτή;

2) Ζητεί από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί των ακολούθων προβλημάτων ερμηνείας της αποφάσεως της 5ης Οκτωβρίου 1994, C-165/91, Van Munster (Συλλογή 1994, σ. I-4661), υπό το πρίσμα των ίδιων κανόνων του ευρωπαϊκού δικαίου:

α) Πρέπει το σχετικό με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα σκεπτικό της αποφάσεως αυτής (σκέψεις 21 έως 31) να νοηθεί κατά τρόπο που αντιστοιχεί στην

έννοια των “απρόβλεπτων δυσμενών συνεπειών της ελλείψεως συντονισμού μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης;”

β) Όταν η εφαρμοστέα διάταξη του εθνικού δικαίου δεν επιτρέπει καμία ερμηνεία που να εξαλείφει, σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, τις δυσμενείς συνέπειες για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, πρέπει, υπό το πρίσμα των σκέψεων 32 έως 34, το σημείο 2 του διατακτικού της απόφασης αυτής να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το εθνικό δικαστήριο οφείλει απλώς και μόνο να ερμηνεύσει τη διάταξη αυτή ή υπό την έννοια ότι το εθνικό δικαστήριο οφείλει να την αφήσει ανεφάρμοστη;

3) Υπό το πρίσμα του σημείου 2 του διατακτικού της απόφασης της 5ης Οκτωβρίου 1994 και της νομολογίας του Δικαστηρίου, συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο, και πιο συγκεκριμένα με τα άρθρα 5, 48 και 51 της Συνθήκης, η άποψη ότι το εθνικό δικαστήριο δεν υποχρεούται να μην εφαρμόσει σαφείς και δεσμευτικές διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας προκειμένου να εξαλειφθούν οι δυσμενείς συνέπειες:

— της εφαρμογής των διατάξεων αυτών επί των διακινουμένων εργαζομένων που έχουν ασκήσει το δικαίωμά τους προς ελεύθερη κυκλοφορία,

— της ελλείψεως συντονισμού μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης των διαφόρων κρατών μελών;»

21 Εκ προοιμίου, πρέπει να επισημανθεί ότι, στην απόφασή του περί παραπομπής, το εθνικό δικαστήριο αναφέρει ρητώς ότι δεν θεωρεί αναγκαίο να υποβάλει προδικα-

στικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 46α του τροποποιημένου κανονισμού 1408/71 όσον αφορά τις συντάξεις που καταβάλλονται βάσει προαιρετικής ασφάλισης ή προαιρετικής συνεχίσεως της ασφάλισης.

- 22 Κατά συνέπεια, τα ερωτήματα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο αφορούν μόνον τον συνυπολογισμό παροχής όπως η παροχή γήρατος που χορηγείται στη σύζυγο του R. Engelbrecht βάσει του AOW στο πλαίσιο υποχρεωτικής ασφάλισης.
- 23 Τα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να εξεταστούν μαζί.
- 24 Η προαναφερθείσα υπόθεση Van Munster αφορούσε το άρθρο 10, παράγραφος 1, του βελγικού βασιλικού διατάγματος 50 της 24ης Οκτωβρίου 1967. Κατά τη διάταξη αυτή, όταν ο σύζυγος εργαζομένου έχει παύσει κάθε επαγγελματική δραστηριότητα και δεν λαμβάνει σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου ή ανάλογο πλεονέκτημα, χορηγείται στον εργαζόμενο σύνταξη με συντελεστή εγγάμου. Όμως, όταν ο σύζυγος του εργαζομένου λαμβάνει σύνταξη ή ανάλογο πλεονέκτημα, ο εργαζόμενος έχει δικαίωμα μόνο για σύνταξη με συντελεστή αγάμου.
- 25 Ο S. van Munster είχε ασκήσει μισθωτή δραστηριότητα στις Κάτω Χώρες και στο Βέλγιο. Η σύζυγός του ουδέποτε είχε ασκήσει μισθωτή δραστηριότητα. Μετά από μια τροποποίηση της ολλανδικής νομοθεσίας, αποφασίστηκε να χορηγείται σε κάθε σύζυγο, κατά την ηλικία της συνταξιοδότησής του, ισόποση σύνταξη εφόσον ο ενδιαφερόμενος υπήρξε κάτοικος Κάτω Χωρών. Όμως, η σύνταξη αυτή δεν εξηρτάτο από την προϋπόθεση να είχε ασκήσει εκεί ο ενδιαφερόμενος επαγγελματική δραστηριότητα.

- 26 Κατά συνέπεια, όταν η σύζυγος του S. van Munster έφθασε στην ηλικία των 65 ετών, το ολλανδικό ταμείο κοινωνικής ασφάλισης της χορήγησε αυτοτελή σύνταξη γήρατος. Σε συνάρτηση με το γεγονός αυτό, ο ολλανδικός φορέας κατάργησε την αύξηση που χορηγούσε μέχρι τότε στη σύνταξη του S. van Munster.
- 27 Κατά συνέπεια, η χορήγηση της πιο πάνω συντάξεως στη σύζυγο του S. van Munster άφησε αμετάβλητο το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού. Παρά ταύτα, το ποσό της συντάξεως που εχορηγείτο βάσει του βελγικού συστήματος μειώθηκε στον συντελεστή αγάμου.
- 28 Το πρώτο ερώτημα που υποβλήθηκε από το εθνικό δικαστήριο αφορούσε το ζήτημα αν η βελγική νομοθεσία συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτή καθαυτή η εν λόγω νομοθεσία αποτελεί εμπόδιο για την ελεύθερη κυκλοφορία, δεδομένου ότι έχει αδιακριτως εφαρμογή επί των ημεδαπών και των υπηκόων των άλλων κρατών μελών (προαναφερθείσα απόφαση Van Munster, σκέψη 19).
- 29 Το δεύτερο ερώτημα αφορούσε τη συγκεκριμένη εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής σε μια κατάσταση όπως αυτή των συζύγων Van Munster. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, όταν το εθνικό δικαστήριο προβαίνει στον χαρακτηρισμό, προκειμένου να εφαρμόσει το δίκαιο της ημεδαπής, μιας παροχής κοινωνικής ασφάλισης που χορηγείται βάσει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να ερμηνεύει τη νομοθεσία της ημεδαπής με γνώμονα τους στόχους των άρθρων 48 έως 51 της Συνθήκης και να φροντίζει, στο μέτρο του δυνατού, ώστε η ερμηνεία που δίνει να μην είναι ικανή να αποτρέψει τον διακινούμενο εργαζόμενο από την πραγματική άσκηση του δικαιώματός του προς ελεύθερη κυκλοφορία.
- 30 Όσον αφορά την παρούσα υπόθεση, ορισμένα από τα ουσιώδη πραγματικά περιστατικά είναι σχεδόν τα ίδια με εκείνα της προαναφερθείσας υποθέσεως Van

Munster, καθόσον το ποσό της συντάξεως που εχορηγείτο προηγουμένως στον R. Engelbrecht βάσει του ολλανδικού συστήματος καταβάλλεται πλέον κατ' ισομοιρία στους συζύγους Engelbrecht, χωρίς τα εισοδήματα του νοικοκυριού να έχουν αυξηθεί λόγω της νέας αυτής παροχής. Παρά ταύτα, μειώθηκε η παροχή που χορηγείται στον R. Engelbrecht βάσει του βελγικού συστήματος.

31 Επιπλέον, δεν αμφισβητείται ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο R. Engelbrecht αποτελούν συνέπεια των βασικών διαφορών που υφίστανται μεταξύ των δύο επίμαχων στην κύρια δίκη συστημάτων. Συγκεκριμένα, το βελγικό σύστημα προβλέπει υψηλότερο συντελεστή συντάξεως για τους εργαζομένους των οποίων ο σύζυγος δεν λαμβάνει σύνταξη λόγω συμπλήρωσης συνταξίμου χρόνου ή ανάλογο πλεονέκτημα, ενώ υπό τις ίδιες συνθήκες το ολλανδικό σύστημα χορηγεί σε κάθε σύζυγο, κατά την ηλικία της συνταξιοδότησεως, ανεπίδεκτη αποπονήσεως ισόποση σύνταξη, χωρίς το γεγονός αυτό να συνεπάγεται οποιαδήποτε αύξηση του συνολικού εισοδήματος του ζεύγους.

32 Η παρούσα υπόθεση διαφοροποιείται από την προαναφερθείσα υπόθεση Van Munster κατά το μέρος που δεν αφορά την ίδια διάταξη του εθνικού δικαίου. Αντίθετα προς τις διατάξεις του επίμαχου στην υπόθεση Van Munster άρθρου 10 του βασιλικού διατάγματος 50 της 24ης Οκτωβρίου 1967, το άρθρο 3, παράγραφος 8, του νόμου της 20ής Ιουλίου 1990 ορίζει, κατά παρέκκλιση από τις διατάξεις της παραγράφου του 1, ότι το ευεργέτημα συντάξεως υπέρ του ετέρου συζύγου βάσει ορισμένων συστημάτων του Βελγίου ή της αλλοδαπής δεν εμποδίζει τη χορήγηση συντάξεως υπολογιζομένης με συντελεστή εγγάμου, αρκεί το ποσό της συντάξεως που λαμβάνει ο έτερος σύζυγος να μην είναι ανώτερο της διαφοράς μεταξύ του ποσού της οικείας συντάξεως λόγω συμπλήρωσης συνταξίμου χρόνου που υπολογίζεται με συντελεστή εγγάμου και του ποσού της ίδιας συντάξεως που υπολογίζεται με συντελεστή αγάμου. Όμως, το ποσό της συντάξεως με συντελεστή εγγάμου μειώνεται κατά το ποσό της συντάξεως που λαμβάνει ο έτερος σύζυγος.

3 Από τη δικογραφία της κύριας δίκης προκύπτει ότι, όσον αφορά το μέρος της συντάξεως της συζύγου του R. Engelbrecht που καταβάλλεται βάσει περιόδων υποχρεωτικής ασφάλισεως, δηλαδή όσον αφορά το 12 % του χορηγούμενου ποσού, θα έπρεπε να γίνει εφαρμογή του άρθρου 3, παράγραφος 8, του νόμου της 20ής

Ιουλίου 1990. Η εφαρμογή αυτής της ρήτηρας μείωσης θα είχε ως αποτέλεσμα να ελαττωθεί το ποσό της υπολογιζόμενης με συντελεστή εγγάμου συντάξεως του R. Engelbrecht κατά το ποσό της συντάξεως που η σύζυγός του λαμβάνει βάσει της ολλανδικής νομοθεσίας.

34 Επομένως, αντίθετα προς την προαναφερθείσα υπόθεση Van Munster, το ζήτημα στην παρούσα υπόθεση είναι αν, με το να εφαρμόσουν νομοθετική διάταξη

- που καθορίζει το ποσό της χορηγούμενης σε έγγαμο εργαζόμενο συντάξεως λόγω συμπλήρωσης συνταξίμου χρόνου,
- που προβλέπει τη μείωση του ποσού της συντάξεως αυτής λόγω της χορηγήσεως συντάξεως στον σύζυγό του βάσει συστήματος άλλου κράτους μέλους, αλλά
- που προβλέπει κατ' εξαίρεση την εφαρμογή ρήτηρας κατά της σωρεύσεως στην περίπτωση που η σύνταξη που λαμβάνεται αλλού είναι κατώτερη ενός ορισμένου ποσού,

οι αρμόδιες αρχές μπορούν, χωρίς να παραγνωρίσουν τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου, να μειώσουν, λόγω της χορηγήσεως βάσει συστήματος άλλου κράτους μέλους συντάξεως στον σύζυγο διακινουμένου εργαζομένου, το ποσό της συντάξεως λόγω συμπλήρωσης συνταξίμου χρόνου που χορηγείται στον εργαζόμενο αυτόν, όταν η χορήγηση της πιο πάνω συντάξεως στον σύζυγο του διακινουμένου εργαζομένου δεν συνεπάγεται αύξηση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού.

- 35 Κατά πάγια νομολογία, το κοινοτικό δίκαιο δεν θίγει την εξουσία των κρατών μελών να διαρρυθμίζουν τα συστήματά τους κοινωνικής ασφάλισης (αποφάσεις της 7ης Φεβρουαρίου 1984, 238/82, Duphar κ.λπ., Συλλογή 1984, σ. 523, σκέψη 16, και της 17ης Ιουνίου 1997, C-70/95, Sodemare κ.λπ., Συλλογή 1997, σ. I-3395, σκέψη 27).
- 36 Κατά συνέπεια, ελλείπει κοινοτικής εναρμονίσεως στον τομέα αυτόν, στη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους απόκειται να καθορίζει, αφενός, τις προϋποθέσεις του δικαιώματος ή της υποχρεώσεως υπαγωγής σε σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (αποφάσεις της 24ης Απριλίου 1980, 110/79, Coonan, Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 77, σκέψη 12, και της 4ης Οκτωβρίου 1991, C-349/87, Παράσχη, Συλλογή 1991, σ. I-4501, σκέψη 15) και, αφετέρου, τις προϋποθέσεις που παρέχουν δικαίωμα λήψεως παροχών (απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 1997, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-4/95 και C-5/95, Stöber και Piosa Pereira, Συλλογή 1997, σ. I-511, σκέψη 36).
- 37 Παρά ταύτα, και μεν το άρθρο 51 της Συνθήκης αφήνει να διατηρούνται διαφορές μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης των διαφόρων κρατών μελών και, κατά συνέπεια, διαφορές ως προς τα δικαιώματα των προσώπων που εργάζονται στα κράτη αυτά, πλην όμως δεν αμφισβητείται ότι ο σκοπός των άρθρων 48 έως 51 της Συνθήκης δεν θα επιτυγχανόταν αν, κατόπιν της ασκήσεως του δικαιώματος τους προς ελεύθερη κυκλοφορία, οι διακινούμενοι εργαζόμενοι έχαναν πλεονεκτήματα κοινωνικής ασφάλισης που τους εγγυάται η νομοθεσία κράτους μέλους (προαναφερθείσα απόφαση Van Munster, σκέψη 27).
- 38 Πάλι κατά πάγια νομολογία, το καθήκον που τα κράτη μέλη έχουν βάσει του άρθρου 5 της Συνθήκης να λαμβάνουν κάθε γενικό ή ειδικό μέτρο κατάλληλο να εξασφαλίσει την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλεται σε όλες τις αρχές των κρατών μελών, περιλαμβανομένων, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, των δικαστικών αρχών.
- 39 Εν προκειμένω, έργο του εθνικού δικαστηρίου είναι να δώσει, στο μέτρο του δυνατού, στις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου που καλείται να εφαρμόσει ερμηνεία σύμφωνη με τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση

Van Munster, σκέψη 34, και, με το αυτό περιεχόμενο, την απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-106/89, Marleasing, Συλλογή 1990, σ. I-4135, σκέψη 8).

- 40 Αν η ομοιόμορφη αυτή εφαρμογή δεν είναι δυνατή, το εθνικό δικαστήριο έχει υποχρέωση να εφαρμόσει αμέσως το κοινοτικό δίκαιο και να προστατεύσει τα δικαιώματα που το κοινοτικό δίκαιο χορηγεί στους ιδιώτες, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη κάθε διάταξη στο μέτρο που η εφαρμογή της, υπό τις συνθήκες της συγκεκριμένης υποθέσεως, θα οδηγούσε σε αποτέλεσμα αντίθετο προς το κοινοτικό δίκαιο (βλ., με το αυτό πνεύμα, την απόφαση της 21ης Μαΐου 1987, 249/85, Albako, Συλλογή 1987, σ. 2345, σκέψεις 13 επ.).
- 41 Εν προκειμένω, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η εις βάρος εργαζομένου απώλεια ή μείωση κοινωνικού πλεονεκτήματος απλώς και μόνο λόγω του συνυπολογισμού παροχής της ίδιας φύσεως που χορηγείται στον σύζυγό του βάσει της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους, όταν, αφενός, η χορήγηση της παροχής αυτής δεν επέφερε αύξηση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού και όταν, αφετέρου, η χορήγηση της παροχής αυτής ήταν συνακόλουθη μειώσεως, κατά την ίδια έκταση, της προσωπικής συντάξεως του εργαζομένου βάσει της νομοθεσίας του ίδιου κράτους, είναι ικανή να εμποδίσει την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας στο εσωτερικό της Κοινότητας.
- 42 Η συνέπεια αυτή όντως θα μπορούσε να αποτρέψει τον κοινοτικό εργαζόμενο από το να ασκήσει το δικαίωμά του προς ελεύθερη κυκλοφορία και, επομένως, θα αποτελούσε εμπόδιο για την ελευθερία αυτή την οποία αναγνωρίζει το άρθρο 48 της Συνθήκης.
- 43 Ειδικότερα, από τη δικογραφία προκύπτει ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη εθνικές διατάξεις κατά της σωρεύσεως σχεδιάστηκαν ακριβώς εξαιτίας του ενδεχομένου αυξήσεως του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού μετά τη λήψη συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου ή συντάξεως επιζώντος από τον σύζυγο του ασφαλισμένου. Σε τέτοιες περιπτώσεις, οι αρμόδιες αρχές οπωσδήποτε θα γνωρίζουν επακριβώς το ποσό των παροχών που χορηγούνται τόσο στον εργαζόμενο όσο και στον σύζυγό του.

- 44 Υπό τις συνθήκες αυτές, το άρθρο 48 της Συνθήκης απαγορεύει στις αρμόδιες αρχές να περιορίζονται στη μείωση της συντάξεως του εργαζομένου χωρίς να εξακριβώνουν αν η σύνταξη που χορηγείται στον σύζυγό του έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού.
- 45 Κατά συνέπεια, στα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, όταν οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους εφαρμόζουν νομοθετική διάταξη
- που καθορίζει το ποσό της χορηγούμενης σε έγγαμο εργαζόμενο συντάξεως λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου,
  - που προβλέπει τη μείωση του ποσού της συντάξεως αυτής λόγω της χορηγήσεως συντάξεως στον σύζυγό του βάσει συστήματος άλλου κράτους μέλους, αλλά
  - που προβλέπει κατ' εξαίρεση την εφαρμογή ρήτρας κατά της σωρεύσεως στην περίπτωση που η σύνταξη που λαμβάνεται αλλού είναι κατώτερη ενός ορισμένου ποσού,

το άρθρο 48 της Συνθήκης απαγορεύει να μειώσουν οι αρχές αυτές, λόγω της χορηγήσεως βάσει συστήματος άλλου κράτους μέλους συντάξεως στον σύζυγο διακινουμένου εργαζομένου, το ποσό της συντάξεως που χορηγείται στον εργαζόμενο αυτόν, όταν η χορήγηση της πιο πάνω συντάξεως στον σύζυγο του διακινουμένου εργαζομένου δεν συνεπάγεται αύξηση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού.

Επί των δικαστικών εξόδων.

- 46 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Βελγική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 11ης Ιουλίου 1997 το Arbeidshof te Antwerpen, αποφαινεται:

Όταν οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους εφαρμόζουν νομοθετική διάταξη

- που καθορίζει το ποσό της χορηγούμενης σε έγγαμο εργαζόμενο συντάξεως λόγω συμπλήρωσης συνταξίμου χρόνου,

- που προβλέπει τη μείωση του ποσού της συντάξεως αυτής λόγω της χορηγήσεως συντάξεως στον σύζυγό του βάσει συστήματος άλλου κράτους μέλους, αλλά
- που προβλέπει κατ' εξαίρεση την εφαρμογή ρήτρας κατά της σωρεύσεως στην περίπτωση που η σύνταξη που λαμβάνεται αλλού είναι κατώτερη ενός ορισμένου ποσού,

το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 39 ΕΚ) απαγορεύει να μειώσουν οι αρχές αυτές, λόγω της χορηγήσεως βάσει συστήματος άλλου κράτους μέλους συντάξεως στον σύζυγο διακινουμένου εργαζομένου, το ποσό της συντάξεως που χορηγείται στον εργαζόμενο αυτόν, όταν η χορήγηση της πιο πάνω συντάξεως στον σύζυγο του διακινουμένου εργαζομένου δεν συνεπάγεται αύξηση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού.

Rodríguez Iglesias

Edward

Sevón

Schintgen

Kapteyn

Gulmann

Puissochet

Jann

Ragnemalm

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 26 Σεπτεμβρίου 2000.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias